

Walter Ullmann står tydeligvis i gæld til Hans Baron, men går adskilligt mere radikalt til værks end denne. Ullmann finder de første impulser til renaissancehumanismen allerede i det 11.-12. århundredes investiturstridigheder og den deraf aktualiserede anvendelse af romerretten fra de verdslige herskeres side; dette medfører, hvad Ullmann kalder »the rebirth of natural man« (andetsteds også beskrevet som »original homo« og »unregenerate man«), hvis modsætning er den kirkelige opfattelse af mennesket som et »regenerated creature«, der først har fået sin egentlige mening og betydning i dåben, ved »baptismal rebirth«, som det udtrykkes. Ullmann fortolker med andre ord renaissancehumanismens opståen som resultatet af en historisk betinget menneskelig metamorfose, hvis udvikling går fra en kirkeligt domineret, kristeligt begrundet antropologi til en verdsligt domineret, politisk begrundet opfattelse af mennesket betragtet som et re-naturaliseret væsen.

Til denne unægteligt spekulative grundmodel føjer Ullmann en række hasarderede, af og til ligefrem umulige iagttagelser og påstande. Fejlagtigt er det således, når han som led i en argumentation hævder, at Thomas Aquinas, anteciperende renaissancehumanismen, sætter sig ud over den doktrinære opfattelse af de fire kardinaldyder, når han taler om *virtus politica* (s. 167 f.). Ligeledes kan en påstand som den, at Petrarca betragtede middelalderen som mørk »precisely because it was not mere natural men but 'new creatures', that is, baptismally reborn men, who were the *dramatis personae*« (s. 104) ikke udspringe af mange siders læsning af Petrarca. Mest fatal er imidlertid Ullmanns analyse af det centrale begreb *studia humanitatis*. På side 115 hedder det f. eks.: »The appeal to cultivate the *studia humanitatis* involved an expansion of all knowledge relative to humanity as such, for next to metaphysics there was now physics, next to theology there was now the social-human science«. – Bortset fra, at det må forblive et spørgsmål, hvilket indhold sidstnævnte videnskab præcist dækker over, er det vanskeligt at finde blot antydning af belæg for en sådan påstand i renaissancehumanistiske kilder. Det anakronistiske i Ullmanns forståelse af begrebet tydeliggøres iøvrigt, når det sammenholdes med et senere afsnit, hvor det om *studia humanitatis* bl. a. hedder: »Their utility to politics and State receded into the background. What became quite clearly discernible from the early fifteenth century was a specialization of several intellectual disciplines which related to the literary, cultural, educational, and aesthetic studies of the ancients. These studies constitute what is commonly understood as renaissance humanism« (s. 169 f.). *Studia humanitatis*, som Ullmann iøvrigt noget forvirrende betegner som »an auxiliary science«, har således mistet sin oprindelige betydning allerede i begyndelsen af det 15. århundrede – altså netop på den tid, hvor begrebet første gang overhovedet formuleres og langsomt får programmatisk karakter.

Ullmanns overordnede teser bruges alt for skematisk til at presse holdninger og synspunkter ud af kilderne, som disse ikke kan bære. Emnet for bogen er centralt, men bogens værdi reduceres af for mange ubegrundede postulater, hvor kilderne tier, eller ligefrem modsiger.

Erik Petersen

NYERE OG NYESTE TID

Cultural Aspects of the Italian Renaissance. Essays in Honour of Paul Oskar Kristeller.
 Edited by Cecil H. Clough. Manchester & New York, Manchester University Press-Alfred F. Zambelli 1976. 555 s. £ 18.50.

Kun få af efterkrigstidens lærde har så markant præget den idé- og kulturhistoriske udforskning af den italienske renaissance som P. O. Kristeller. Han blev født i Berlin 1905

og fik sin uddannelse i Tyskland, bl. a. hos Martin Heidegger i Freiburg. Fra 1934 opholdt han sig i Italien (bl. a. tilknyttet Scuola Normale Superiore i Pisa), indtil han i 1939 måtte drage til USA, hvor han siden har virket som lærer ved Columbia University i New York.

Det foreliggende festskrift er udgivet i anledning af Kristellers 70-årsdag. Bindets 27 afhandlinger er skrevet af engelske og amerikanske forskere, og giver et illustrativt indtryk af disse års anglo-amerikanske forskning i den italienske renaissance. På trods af titlens vage formulering er der tale om et relativt stramt redigeret værk, med hovedvægten lagt på renaissancens forhold til antikken. Programmatisk i så henseende er udgiveren Cecil H. Cloughs *The cult of Antiquity: letters and letter collections*. Fjernere fra bogens hovedtema står enkelte bidrag, som J. R. Hales *The military education of the officer class in early modern Europe*, mens den egentlige kerne består af en række bidrag om antik- og klassikerreceptionen i bred forstand; således A. H. McDonalds *Study of the Renaissance manuscripts of classical authors*, Albinia de la Mares *The library of Francesco Sassetti (1421-90)* og Charles B. Schmitts *An unstudied fifteenth-century Latin translation of Sextus Empiricus by Giovanni Lorenzi (Vat. Lat. 2990)*. – Flere af artiklerne uddyber problemstillinger, som Kristeller selv har behandlet, og det er givetvis udtryk for mere end ærbødig reverens overfor festskriftets modtager, at Kristellers navn med stor hyppighed dukker op rundt omkring i noterne.

Som helhed er det blevet et festskrift af meget høj kvalitet, og ikke få af artiklerne vil få betydning for den videre forskning i den italienske renaissance. – Bogen afsluttes med et *index of manuscripts*, ligesom et *general index* (på mere end 30 tospaltede sider) muliggør en ubesværet udnyttelse af bogens mange *realia*.

Erik Petersen

Börje Hanssen: *Österlen. Allmoge, köpstafolk & kultursammanhang vid slutet av 1700-talet i sydöstra Skåne*. Gidlunds i samarbejde med Institut för folklivsforskning ved Nordiska Museet og Stockholms universitet. 1977. 561 s. Sv. kr. 145. (Fotografisk genudgivelse af første udgave fra 1952. Dog forsynet med nyt forord).

Börje Hanssens disputats fra 1952 har i mange år været til megen inspiration for skandinaviske etnologer, og da den kan karakteriseres som en historisk analyse på mikro-niveau af en region, skulle den også kunne vække til eftertanke og inspiration hos historikere. Börje Hanssen vil undersøge, hvorledes en købstad og dens omliggende distrikt gensidigt påvirkede hinanden. Han bryder med den traditionelle skelnen mellem land og by og gør i stedet integrationsaspektet til det centrale emne i sin undersøgelse. Mennesket og menneskelig aktivitet er udgangspunktet for analysen, og derfor koncentrerer interessen først om relationerne mellem de forskellige befolkningsgrupper i den komplekse enhed, han analyserer, nemlig situationen i det sydøstlige Skåne i slutningen af 1700-tallet.

Hanssen arbejder med en funktionelt og strukturelt orienteret model, og han stræber efter maksimal indlevelsessevne i den pågældende situation. Gennem et omfangsrigt og meget forskelligartet kildemateriale går han ned på mikroniveau og søger at komme så tæt på menneskene som muligt. Foreningen af et funktionelt/strukturelt helhedsperspektiv og den tilstræbte indlevelsessevne, der nødvendigvis må rumme analyser og beskrivelser af en lang række detaljer, gør *Österlen* til spændende, men også krævende læsning.

En del af Hanssens teoretiske forudsætninger for modeldannelsen, som han gør rede for i forordet, og især nogle af hans kritiske diskussioner må i dag placeres i en ældre forskningstradition. Men da Hanssen har udviklet sin egen social-økologiske analysemåde i *Österlen*, er bogen stadig aktuel. (Termen socialøkologisk betyder, at han ser menne-